

ЛЕМКІВСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР В ОБРОБЦІ УКРАЇНСЬКИХ КОМПОЗИТОРІВ

А Аналізуються особливості функціонування лемківського фольклору в музичній культурі XIX–XX століть. Відмічається важливе значення фольклорних розвідок, результатом яких стали видання збірок. Зазначена роль Ф. Колесси та виданої ним збірки народних пісень для розвитку композиторської творчості XX століття. Відзначено, що лемківський фольклор досить часто використовувався вітчизняними композиторами. Наявні хорові обробки а capella, оркестрово-хорові цикли, обробки пісень для голосу та фортепіано, фортепіанні твори зі словесним текстом демонструють високий рівень композиторської майстерності.

Ключові слова: лемки; фольклор; композитор; пісня; обробка

Постановка проблеми. Фольклор є джерелом творчого натхнення для багатьох композиторів. Його здатність бути втіленням духовного спадку народу робить його безцінним. Звернення до народних пісень і танців є однією з характерних ознак української композиторської школи, адже потенціал фольклорного надбання важко переоцінити. Будучи традиційним компонентом кожної культури, фольклор виступає базисом, на якому розвивається інноваційний індивідуальний підхід митця. Аналіз шляхів звернення до лемківського фольклору в творчості українських композиторів є актуальним питанням, результати якого вплинуть на формування уявлення про можливі трансформаційні модули народної творчості.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Лемківський музичний фольклор є предметом дослідження таких науковців: Я. Бодак, К. Кучерява, К. Чаплик. Розкриття специфіки Лемківського фольклору в розробках Філарета Колесси здійснює І. Довгалик. Особливість звернення до фольклору в творчості українських композиторів є предметом наукових розробок М. Ластовецького, О. Німилевич, О. Фабрики-Процької, К. Фадєєвої.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Лемківський фольклор є предметом розвідок етнографічного характеру. Розробки вітчизняних музикознавців присвячені висвітленню специфіки оброблення фольклору українськими композиторами. Але наявний брак робіт узагальнюючого характеру, в яких би змальовувався зв'язок між здобутками вітчизняної фольклористики та композиторською діяльністю.

Метою статті є розкриття особливостей звернення до лемківського фольклору в творчості українських композиторів, що передбачає висвітлення джерел запозичення народнопісенного матеріалу та основних жанрів, пов'язаних з обробкою фольклору.

Викладення основного матеріалу дослідження. Хоча фольклор є невід'ємною частиною музичної культури, інтерес до нього з боку музикознавців, фольклористів і композиторів починає виникати з XIX століття. У цей час у більшості країн Європи відбувається розвиток національних шкіл, які формуються під впливом настанов романтизму, для якого звернення до національних коренів стає провідною ознакою. Починають облаштовувати розвідки, пов'язані з фольклором, його записом і виданням збірок. Саме

на цій хвилі виникають перші зібрання фольклору в українському просторі. Серед них виокремлюються ті, в яких представлено лемківський фольклор, адже він є цікавою частиною української усної творчості, що часто привертала увагу і фольклористів, і композиторів. Яка ж етнічна частина українського населення може бути віднесена до лемків? К. Кучерява, звертаючись до окреслення групи українців, які відносились до лемків, вказує, що геополітичне розташування Лемківщини нині припадає на 48 % території Польщі, 41 % – Словаччини і лише 11 % – України. «Лемки – найзахідніша етнографічна група українців, які споконвічно проживали на території України по обох схилах Східних Бескидів (між річками Сяном і Ужем – на сході та Попрадом і Дунайцем – на заході), це невіддільна частина українського народу» [4, с. 82].

Однією з перших спроб підготовки збірників лемківського фольклору стали напрацювання Н. Лещишака, результатом яких було підготовлене у 1883 році до друку, проте не видане поєднання різних форм народної творчості, починаючи з пісень та закінчуючи прислів'ями. «Першим збірником лемківських народних пісень був збірник, який 1883 року уклав священник Никифор Лещишак у своєму рідному селі Білична Грибівського (пізніше Горлицького) повіту. І. Франко та І. Коперницький підготували збірник до друку, однак надруковано його не було. Збірник містив пісні, казки, загадки, прислів'я, приказки, народні та римовані жарти, кілька народних повістей» [1, с. 95]. Я. Бодак зазначає, що із цієї збірки збереглося 226 пісень, які були надруковані більше ніж через сто років у 1992 р. в Канаді під назвою «Стоїть липка в полі» (збірник лемківських народних пісень Никифора Лещишака з рукописної спадщини Івана Франка / упорядкування, вступна стаття, словник та додатки Миколи Мушинки).

Серед збірок, що містять лемківський фольклор і вийшли в 20-х роках XX століття варто згадати «Народні пісні з Галицької Лемківщини» (1929 р.), збирачем якої був видатний фольклорист Ф. Колесса. Тривалий і кропіткий процес збору матеріалу охопив декілька повітів, у яких музикознавець побував протягом трьох років з 1911 по 1913 роки. «Матеріал збірки – результат трьох експедицій на Лемківщину в села Сяницького, Горлицького, Грибівського та Новосандецького повітів. В 1911 р. Колесса записував пісні в Дошній Волтошовій, в 1912 р. – Ропиці й Пантні, Усті Руському та

Ганчові, Висові й Квятоні, Ставіші та Брунарах Вижніх, в 1913 в с. Андріївка та Поворозник Новосандецького повіту» [4, с. 83]. До цього збірника ввійшли 820 пісень, переважно більшість яких було записано з голосу виконавців. Причому Колесса прагнув не лише охопити села, що відносились до різних повітів, а, в першу чергу, хотів зібрати всі жанри, представлені в фольклорі лемків, на що вказує І. Довгалюк. «В експедиціях Ф. Колесса намагався вичерпно зібрати як усі побутуючі на Лемківщині музичні типи, так і якнайповніше представити жанрову сітку пісенної традиції лемків. Серед записів – обрядові мелодії: колядки, щедрівки, гаївки, собіткові, обжинкові, весільні та хрестильні. Найбільше, звісно, звичайних пісень» [2, с. 156].

Традиція звернення до лемківського фольклору продовжується в працях «Збірник українських народних пісень Пряшівського краю» (1958) за редакцією Ю. Костюка, яка охопила південну частину проживання лемків, що знаходилась на території Словаччини, «Лемківські співанки» (1967) М. Соболевського, «Українські народні пісні з Лемківщини» (1972) О. Гижи за редакцією С. Грици. Отже, наявним є великий масив збірок, у яких представлено лемківський фольклор, що створює значний простір для використання його українськими композиторами.

Паралельно зі збірками, що містили фольклорний матеріал, виникають намагання творчо переосмислити його. Так, відомий класик українського композиторської школи С. Людкевич в першому десятилітті ХХ століття надихається лемківськими піснями, причому він використовує різні типи виконавських складів – це й хорові обробки, й обробки для голосу та фортепіано. Досить цікавим є те, що деякі пісні композитор створював у декількох редакціях, причому вихідним принципом Людкевича є не лише опора на фольклорне джерело в інтонаційному відношенні, але й використання інших чинників, притаманних народній музиці – типи голосоведіння, ритмічний бік, ладовий. В його обробці лемківської пісні «В калиновім лесе» для мішаного хору, застосовується тип голосоведіння, притаманний народним пісням. Приклад перероблення Людкевичем лемківської пісні «Ой співаночки мої» наводить в своїй статті К. Фадєєва. «Пісня... була надрукована в транскрипції для фортепіано в збірці «Ще не вмерла Україна» та вперше виконана дівочим хором з Руського ліцею на Шевченківському концерті 19 березня 1910 р. у Перемишлі. Ця пісня була запозичена композитором зі збірки «Галицько-руські народні мелодії» та темпово-контрастно опрацьована. Із шеститактної мелодії композитор створює вісім тактів у куплетно-варіаційній формі. У подальшому дана пісня була перероблена для чоловічого хору а capella та для сопрано соло у супроводі фортепіано. До цієї ж збірки («Галицько-руські народні пісні») входить лемківська лірична пісня «Боже, Боже, що ся водить», обробку якої здійснив у 1919 р. С. Людкевич для сопрано із супроводом чоловічого хору» [8, с. 164]. Отже, подібний прийом свідчить про широкі можливості застосування лемківського фольклору.

Популярність збірника Філарета Колесси була надзвичайно великою, адже пісні з неї відразу стають матеріалом для творів багатьох українських композиторів – В. Барвін-

ського, Н. Нижанківського, В. Витвицького, З. Лисько, Б. Кудрик, М. Колесси, Б. Фільц. В поле інтересу композиторів потрапляють пісні всіх жанрів як календарно-обрядові, так і родинно-побутові, емігрантські, жартівливі тощо. Однією зі спроб опрацювання лемківського фольклору виступає твір М. Колесси «Лемківське весілля» (1937). Цей оркестрово-хоровий цикл був написаний на основі мелодій пісень лемків, які містились у збірнику Філарета Колесси. В творі не лише наслідується вокальне мистецтво лемківської етнічної групи, але й імітуються награвання сільських музик. «Головний акцент у циклі робиться на свіжому й колоритному звучанні народних пісень Лемківщини. Авторський вибір саме цього фольклорного пласту не є випадковим, серед інших він вирізняється своєю неповторністю як у самому діалекті, так і в інтонації (цікаві ладові переходи, незвичність акцентів і вибаглива ритміка є характерними рисами лемківського фольклору)» [3]. О. Фабрика-Процька відмічає надзвичайно тонку роботу композитора, який намагається не лише розкрити специфіку народної пісні, але й відтворити її образний бік. Цей твір «...увібрав у себе й окремі типові риси пісенного жанру (характерні інтонаційні, варіаційно-строфічні форми, домінування чітких масштабних структур тощо), а образна будова особливо близька пісням ліричного складу» [7, с. 134].

Якщо хорові обробки народних пісень є звичною формою переосмислення фольклорних джерел, то суто фортепіанні твори є рідкісним явищем. Достатньо цікавим є підхід В. Барвінського, який створює обробки народних пісень для фортепіано, залишаючи при цьому вербальний текст. Його збірка «Українські народні пісні для фортепіано зі словесним текстом» створювалась задля популяризації лемківського фольклору, в якій використано різні пісні – «Янчік, Янчік, що бись робив», «Боже, Боже, що ж мі з того», «Кед я младу чепила». У фортепіанному збірнику «Колядки і щедрівки» (1935) також використовується лемківський фольклор – пісні «Був Святий Вечер» і «Пішла дівчина». Цикл «Мініатюри на лемківські теми» (1932) містив п'єсу «Коліскова», яка була написана на тему лемківської колискової пісні «Люляй, люляй, колишу тя» та «Лемківський марш» на пісню «Не било то яко влони, били ябка на яблони». Вітчизняна дослідниця О. Німилевич, характеризуючи специфіку обробок лемківського фольклору В. Барвінським, виділяє наступні прийоми, що використовує композитор: «Всі ці пісні використані у фортепіанних творах методом прямого цитування, майстерно опрацьовані декоративно багатю поліфонічною фактурою, колористичною гармонією, з дотриманням ладотональних властивостей лемківського фольклору. Створення таких та інших композицій сприяло збереженню цікавого і самобутнього пласту української пісенної культури, а також збагаченню української музики непересічними високохудожніми творами» [6].

У творчості композитора Ярослава Ярославенка (справж. прізвище Вінцовський) велика роль приділялась хоровим творам, як обробкам народних пісень, так і авторським. У жанрі обробки він неодноразово звертався саме до лемківських пісень: «А на што мі», «Не хвалюся», «Як єм біла еше мала», «Над водов кряк». Євген Козак – композитор,

що створював обробки лемківського фольклору для хору а capella – «Ой чорна гора, чорна», «Ой верше мій, верше», «Гаєм зелененьким», які входили до збірки «Гомін Верховини» (1962). Крім цього, автор працював у масштабніших жанрах, як-от хорова сюїта «Віночок лемківських народних пісень».

Існує чимало збірок, що містять обробки народних пісень, для голосу та фортепіано – «Лемківські народні пісні. Обробка для голосу в супроводі ф-но Б. Дрималика» (1970) та «Українські народні пісні в запису та обробці І. Майчика (Голос в супроводі ф-но)» (1980). Варто підкреслити внесок І. Майчика у дослідження та збереження лемківського фольклору. «Плідно працював на ниві дослідження пісенної культури лемків Іван Майчик – композитор і диригент, уродженець села Одрехова Сяницького повіту Краківського воєводства. По завершенні навчання у Львівській консерваторії ім. М. Лисенка (диригентський факультет), він видав збірку народних творів «Співаночки мої» (1967), впорядкував «Лемківські народні пісні в обробці Б. Дрималика» (1970), «Українські народні пісні в запису та обробці І. Майчика» (1980), «Пісні і балади с. Ільник Турківського району» (1981), став автором «Хорових творів на слова Б. І. Антонича» (1989), М. Петренка, В. Стельмаха» [9, с. 198].

У творчості Юліана Корчинського – хорового диригента, композитора також є чимало звернень до лемківського фольклору. Він, здійснюючи фольклорні розвідки, керуючи хором, чималу увагу приділяв жанру обробки, причому у нього наявні як обробки народних пісень для хорів а capella, так і обробки народних пісень із інструментальним супроводом. «Обробки для хорів без супроводу кількісно надруковані в таких відомих нам виданнях: «Бойківські та лемківські пісні» – 30, «Карпатські струмочки» – 10, «Школярі ідуть» – 3, збірник пісень самодіяльних композиторів Дрогобиччини № 3 – 1, всього 44» [5, с. 32]. Примітною ознакою збірника «Бойківські та лемківські пісні» (1970), який містив хорові обробки Ю. Корчинського, є детальна інформація стосовно того де, коли і від кого ним були записані фольклорні «першоджерела» обробок. Лемківський фольклор становив основу для хорових обробок й композиторів, які емігрували за кордон, серед яких можна виді-

лити хорові цикли М. Гайворонського, зокрема «Колядки (з Гуцульщини, Бойківщини і Лемківщини)».

Висновки та подальші перспективи. Збірники, що містять різноманітні жанри фольклору Лемківщини, до збирання та компонування яких долучались провідні фольклористи, музикознавці, композитори та диригенти є цінним надбанням національної культури. Проведене дослідження дає змогу перекоонатися в тому, що лемківський фольклор досить часто ставав джерелом творчості різних композиторів. Українські творці використовують пісні, що відносяться до всіх груп фольклорних жанрів. Обробки лемківського фольклору здійснюються для різних складів. Наявні хорові обробки а capella, оркестрово-хорові цикли, обробки пісень для голосу та фортепіано, фортепіанні твори зі словесним текстом. Подібне різноманіття жанрів демонструє широкі можливості застосування фольклору в сучасній композиторській практиці та перспективи його подальшого використання.

Список використаних джерел

1. Бодак Я. Лемківщина у колі наукових інтересів Володимира Гошовського. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. 2013. Вип. 12. С. 94–102.
2. Довгалюк І. Лемківщина у дослідженнях Філарета Колесси. *Вісник Львівського університету. Серія мистецтвознавство*. 2012. Вип. 11. С. 150–169.
3. Колесса Микола Філаретович. URL: <http://composersukraine.org/index.php?id=2403>.
4. Кучерява К. Лемківський музичний фольклор – розвиток чи занепад? (на матеріалах експедицій у Західну Україну). *Народна творчість та етнологія*. 2007. № 3–4. С. 82–88.
5. Ластовецький М. До питання про хорову творчість Юліана. *Молодь і ринок*. 2012. №10 (93). С. 29–35.
6. Німилович О. Лемківська пісня у творчості Василя Барвінського. URL: <https://storinka-m.kiev.ua/article.php?id=1386>.
7. Фабрика-Процька О. Р. Пісенна культура лемків України (XX–XXI ст.): монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2013. 328 с.
8. Фадєєва К. В. Українські народні пісні Закарпаття у творчості О. М. Яковчука. *Вісник КНУКіМ. Серія: Мистецтвознавство*. 2013. Вип. 29. С. 162–169.
9. Чаплик К. Історіографія дослідження пісенної культури лемків. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 6: Історичні науки: зб. наук. праць*. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. Вип. 6. С. 193–200.

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 19.04.2018

Дубинченко Е. А. Лемковський фольклор в обробках українських композиторів.

Анализируются особенности функционирования лемковского фольклора в музыкальной культуре XIX–XX веков. Отмечается важное значение фольклорных исследований, результатом которых стали издания сборников. Определена роль Ф. Колесси и изданного им сборника народных песен для развития композиторского творчества XX века. Отмечено, что лемковский фольклор достаточно часто использовался отечественными композиторами. Имеющиеся хоровые обработки а capella, оркестрово-хоровые циклы, обработки песен для голоса и фортепиано, фортепианные произведения со словесным текстом демонстрируют высокий уровень композиторского мастерства.

Ключевые слова: лемки; фольклор; композитор; песня; обробка

Dubynchenko Y. E. A. Lemkv Folklor in the Arrangements of Ukrainian Composers.

The paper analyzes the features of the functioning of lemky folklore in the musical culture of the 19th–20th centuries. Author notes the importance of folklore exploration, which resulted in the publication of collections, role of F. Kolessa and his collection of folk songs for the development of composer art of the XX-th century, popularity of lemky folklore among Ukrainian composers. Choral processing a capella, orchestral and choral cycles, processing of songs for voice and piano, piano works with verbal text show a high level of composer's skill.

Key words: lemky; folklore; composer; song; arrangement